

Suomalaisia karttakirjasarjoja:

(Timo Meriluoto)

(Päivitetty 27.7.2011)

[Huom! Mainittu ainoastaan alunperin karttakirjoina julkaistut teokset]

(Nimi:)

(Vuodet:)

(Mittakaava:)

(Huomautuksia:)

1: "Suomi matkailukartasto"

1890, 1894, 1897, 1902, 1909, 1915, 1917

1: 400.000(+)

-“Huvimatkailun” yleistyminen 1800-luvun lopun Suomessa loi tarpeen laatia helposti mukana kuljetettavia karttoja ja karttakirjoja. Suomen matkailijayhdistys sai käyttöönsä maanmittaushallitukselta 1:400.000 yleiskarttojen painolevyt niihin pohjautuvan matkailukartaston luomiseksi. Ensimmäisessä painoksessa näihin perustuvia aukeamia oli esitetty vain matkailun kannalta mielenkiintoisimmilta alueilta, ja muu Suomi oli kuvattu yleisilmäyskartoin 1:2.000.000. Kattavuus lisääntyi asteittain siten, että kolmessa viimeisessä painoksessa 1:400.000 -kartat ulottuivat jo Oulun tasalle asti. V. 1897 ja 1902 -painoksissa Uusimaa oli kuvattu kaavassa 1:200.000 I.J.Inbergin Uudenmaan läänin kartan pohjalta, ja mukaan oli liitetty myös 27 kaupunkikarttaa. [Ovatko ne matkailijayhdistyksen itsensä latimia, ei ole tiedossani.] Tuohon aikaan kartastoja tavattiin vielä laatia siten, että karttalehdet taitettiin kahtia, ja sidottiin kirjaksi erillisen, kartan selkämökseen liimatun liepeen avulla. Syynä oli ilmeisesti se, että sivujen väliin jäävää marginaalia ei osattu vielä kunnollisesti järjestää. Tämä kuitenkin aiheutti sen, että kartasto oli aina jonkin verran paksumpi selkäpuolelta, eikä yhtä kestävä kuin normaali sidottu kirja. Sarjan ongelmana on lisäksi se, että lehtien väliin jää usein pieniä marginaaleja. Vuoden 1909 painoksen yleiskartat ovat kaksivärisiä (sininen vesistöväri), eikä painolaatu ole aivan yhtä hyvä, kuin edellisissä painoksissa. Vuosien 1915 ja 1917 painokset ovat edellisen painoksen muuttamattomia versioita.

2: "Suomen kartasto"

1899, 1910, 1925, 1960, 1977-1994

-Suomen Maantieteellinen Seura laati v. 1899 Pariisin maailmannäyttelyä varten tilastollisen, A3-kokoisen teemakartaston Suomesta, jollaista ei aiemmin ollut olemassa. Kartasto sai Venäjän viranomaisilta kritiikkiä, koska siinä ei heidän mielestään riittävän selvästi mainittu Suomen olevan osa Venäjää. Kartastosta otettiin tämän jälkeen säännöllisesti täydennettyjä ja laajennettuja uusintapainoksia, joihin sisältyi erillinen tekstiosa. Viimeinen painos 1977-1994 ilmestyi aiemmasta poiketen kierreselkäisinä

vihkosina. Maanmittaushallitus osallistui kartaston tekoon laatimalla siihen lähinnä pohjakarttoja ja antamalla käyttöön omaa materiaaliaan. Viimeisessä painoksessa sen rooli oli kuitenkin huomattavasti aiempaa suurempi.

3: "Suomen kartta"

1920, 1923, 1927, 1943, 1950, 1961

1: 400.000(+)

-(Vuodesta 1943 "Suomi yleiskartta"). Matkailuyhdistyksen yleiskartaston (1) kysynnän kasvaessa ryhtyi maanmittaushallitus julkaisemaan omaa 1:400.000 -karttoihin pohjautuvaa yleiskartastoa, mikä päätti matkailijayhdistyksen kartaston julkaisemisen. Maanmittaushallituksen version olennaisin eroavuus oli siinä, että jokainen yleiskarttalehti oli jaettu neljäksi aukeamakartaksi. Tämä tosin aiheutti sen, että karttoja täytyi lukea asettamalla kartasto poikittain, mikä edelleen heikensi sen kestävyyttä. Vuodesta 1927 koko Suomi oli kuvattu kaavassa 1:400.000, mutta "nykyaikainen" sidostekniikka otettiin käyttöön vasta 1943 (teräsniitit). Tässä painoksessa otettiin käyttöön myös ruskea maastoväri, ja siihen lisättiin 1939 vihkosena ilmestyneet kaupunkien läpiajokartat (5). Koska painos ei ollut v. 1945 karttaluovutusten alainen, se myytiin sodan jälkeen nopeasti loppuun. Vuoden 1950 painoksesta Neuvostoliiton alue oli kuitenkin tarkkaan pyyhitty pois. 1961 kartastosta otettiin vielä päällepainos, johon on merkitty uusia teitä, rautateitä, lääninrajoja ja tekoaltaita. [Ainakin] kolmesta viimeisestä painoksesta tehtiin myös "valtionmaiden (metsähallituksen) erikoispainos", joihin on merkitty vihreällä värillä valtionmaat ja metsänhoitoalueet. "Vanhan" sidostekniikan painoksia myytiin myös erillisinä lehtinä.

4: "Autoilijan tiekartta"

1927 ja 1928

1:750.000/1:1.000.000

-1927 Maanmittaushallitus julkaisi ensimmäisen ensisijaisesti autoilijoille tarkoitetun tiekarttansa pienimuotoisena karttakirjana. Siinä Etelä-Suomi oli kuvattu Pellon-Sallan tasalle saakka neljänä haitarilehtenä kaavassa 1:750.000, ja Lappi tästä pohjoiseen kahdena haitarilehtenä kaavassa 1:1.000.000. Mukana olivat kaikkien Suomen kaupunkien yleisluontoiset kautta-ajokartat kaavassa 1:60.000. Tiet punaisella, vesistöt sinisellä, vihreänkeltainen taustaväri. Teille merkitty välimatkat. Tienumerointia ei kartoilla ole, koska se otettiin käyttöön vasta vuoden 1938 alussa. Erikseen on merkitty vihreällä "kauniit" tieosuudet ja huomattavimmat näköalapaikat. Kartastossa esiintyy myös pari yksityisen tahon mainosta, mikä tuolloin oli Maanmittaushallituksen materiaalissa erittäin harvinaista. Sidontatekniikan ja käytetyn paperin vuoksi vaikutelma on Maanmittaushallituksen yleiskartastoa kompaktimpi. Seuraavana vuonna kartastosta otettiin täydentämätön uusintapainos.

5: "Suomen pienoiskartta"

1929

1:1.750.000

-Maanmittaushallitus laati 1929 taskukokoisen pienoiskartta-kirjan, jossa Suomi oli kuvattu 14 lehdellä kaavassa 1:1.750.000. Mukana on paikannimihakemisto ja yleispiirteinen luettelo saatavana olleista Maanmittaushallituksen kartoista indeksilehtineen. Pienestä koosta johtuen on käytetty nykyaikaista kaksipuolista sidontaa. Käyttötarkoitus jää hieman hämäräksi: kaavansa puolesta kartat olisi voitu esittää vaivatta yhtenä lehtenä. Ilmeisesti kysyntä ei ollut odotettua, koska kartastoa oli saatavilla vielä v. 1945 Maanmittaushallituksen myyntiluettelossa.

6: "Suomen kaupunkien ja kauppaloitten asemakaavat, autoliikenteen läpikulutiet"

1939

yl. 1:40.000

-Myytiin myös yhdessä "autoilijan tiekartan" kanssa. Kartat kaksivärisiä (sininen vesistöväri), tärkeimpien teiden nimet, ja tärkeimmät kohteet mainittu. 1943 kartat liitettiin osaksi Maanmittaushallituksen yleiskarttakirjaa (3).

7: "Suomi yleiskarttakirja"

1968

1:400.000

-"Uuden" 1:400.000 yleiskartaston valmistuttua 1966 maanmittaushallitus saattoi aloittaa uuden yleiskarttakirjan laatimisen niiden pohjalta. Tässä käytettiin hyvin persoonallista sidontatekniikkaa, jossa lehdet oli painettu itä-länsisuuntaisiksi "liuskoiksi", tehty niistä haitaritaitos, ja sidottu sitten kirjaksi. Ajatuksena oli se, että siirryttäessä sivulta toiselle, saattoi taitoksen "painaa" au-ki. Erityisen esteettistä vaikutelmaa se ei kuitenkaan jäänyt. Liuskojen välille sekä itä-länsi, että pohjois-eteläsuunnassa oli jätetty kaksoismarginaalit, so. liuska kuvasi kaistaleen seuraavaa. Karttapohjana oli yleiskartaston taustaväritön ja korkeuskäyrätön versio, mikä latistaa mekoisesti vaikutelmaa, vaikka kartat ovatkin teknisesti hyvin toteutettuja. (Ilmeisesti näitä ei ajateltu tarvittavan matkailukäytössä.) Kaupunkikarttoja ei kartastossa ole, mutta sen sijaan huomattavasti aiempaa kattavampi paikannimiluettelo.

8: "Uusi yleiskarttakirja"

1977

1:400.000

-1977 maanmittaushallitus julkaisi "itsenäisen" A4-kokosen yleiskarttakirjan, jonka materiaali ei varsinaisesti perustu mihinkään muuhun karttapohjaan. Vihreä taustaväri, tiet punaisella, vesistöt sinisellä ja asutut alueet keltaisella. Oheen on liitetty yleisluontoista tietoa Suomen maantieteestä kuvien kera, muttei kau-

punkikarttoja tai paikannimihakemistoa. Yleisvaikutelma on, kuin 1:400.000 yleiskartoista olisi otettu naivistinen oikovedos.

Hyvän puoleena on asiallinen sidonta kaksoismarginaaleineen.

9: "Fennia"

1979

1:250.000

-Kun "graafinen tiekartasto" 1:200.000 valmistui 1977, saattoi siihen pohjautuvan tiekartaston laatiminen alkaa. Tätä varten kartat pienennettiin mittakaavaan 1:250.000, ja mukaan liitettiin paikannimihakemisto, jonka laajuus ei tosin vastannut kartaston painoa. Yleisvaikutelmaa voi silti pitää yksinkertaisen kompaktina, vaikkakin hieman "myrkynvärisenä".

10: "Suomi matkailukartasto"

1983, 1987, 1991, 1992

1:250.000 ja 1:400.000

-67 vuoden tauon jälkeen Suomen matkailijayhdistys käynnisti Suomen autoliiton ja Valittujen Palojen kanssa uudelleen matkailukartastojen julkaisemisen. Perusajatus oli samankaltainen, kuin maanmittaushallituksen "Fennia"-kartastossa (8), mutta Pohjois-Suomi Oulusta alkaen oli kuvattu ajantaistamalla uudemman "Suomen tiekartan" kaavassa 1:400.000 1975 ilmestyneet lehdet 12 ja 13. Kartastoon oli myös koottu paljon erilaista oheistietoa esim. liikennemerkeistä ja tieturvallisuudesta. Kartaston sidonta oli lisäksi varsin poikkeuksellinen: aukeamat painettiin normaalia leveämpinä, ja niiden reunat taitettiin noin 5 cm leveydeltä siten, että seuraava kartta jatkui liepeen reunasta. Liepeen alla oli erilaista teematietoa. Selkäpuolelle näin jäävään tyhjään tilaan oli liitetty muita kapeampia lehtiä, joissa olivat esim. paikannimiha-kemistot, ja graafisista tiekartoista otetut kaupunkien läpiajokartat. Lopputulos oli odotettavaa kompaktimpi, ja kartasto säilyi hyvin suosittuna, kunnes maanmittaushallitus jälleen käynnisti oman tiekartastotuotantonsa 1994.

11: "GT-tiekartasto"

1994- vuosittain

1:200.000+

-15 vuoden tauon jälkeen maanmittauslaitos ryhtyi jälleen julkaisemaan tiekartastoja. 1994 painos oli ensimmäinen vektorigrafiikkapohjainen tiekartasto Suomesta, mikä jätti karttoihin nyky-näkökulmasta hieman "kulmikkaan", mutta oikein luettavan vaikutelman. Paikannimihakemistoon oli lisäksi ilmeisesti ensi ker- ran pyritty luetteloimaan kaikki kartoilla esiintyvät paikannimet, mikä nosti sen laajuuden lähes kolmannekseen kartastosta. Matkailijayhdistyksen tiekartastojen tavoin oli Pohjois-Suomi Oulusta ylöspäin kuvattu kaavassa 1:400.000, mutta siitä etelään poikkeava- vasti kaavassa 1:200.000. Kartastoa on siitä alkaen julkaistu vuo-

sittain täydennettynä, ja 90-luvun lopulle tullessa saavutti painoasu nykyisen muotonsa. Vuodesta 2007 sitä on ollut saatavilla ainoastaan kierreselkäläisenä, jonka etuna on tosin "joustava" selkämys, mutta sivut repeilevät helposti irti kierteestä, ja kierteen vaa-

tima tila jättää sivujen väliin niin suuren marginaalin, että siirtyminen sivulta toiselle on hankalaa. Tässä versiossa Pohjois-Suomi on kuvattu 1:400.000-kaavan sijaan kaavassa 1:250.000.